

De besparing voor een gemeente als er iemand uit de bijstand stroomt

Als er in een gemeente iemand uit de bijstand stroomt, hoeft de gemeente één bijstandsuitkering minder te betalen. Gemeenten gaan er in business cases vanuit dat ze daardoor ongeveer € 14.000 per jaar besparen. De uitstroom heeft echter ook invloed op de inkomsten. Daardoor valt de netto besparing lager uit. Divosa heeft adviesbureau Andersson Elffers Felix gevraagd te onderzoeken hoe groot dit effect is. Dit document helpt gemeenten om een realistisch inschatting voor de besparing te gebruiken in hun financiële onderbouwing.

De uitstroom van een bijstandsontvanger is om verschillende redenen goed nieuws. Het belangrijkste is natuurlijk dat iemand werk gevonden heeft, en daarmee een zinvolle daginvulling heeft en in eigen levensonderhoud kan voorzien. Daarnaast is het financieel gunstig voor de gemeente. Er hoeft immers een bijstandsuitkering minder betaald te worden.

Een bijstandsontvanger minder heeft echter ook invloed op de inkomsten van een gemeente uit de gebundelde uitkering (BUIG). Hoe groot deze invloed is, verschilt per gemeente. In dit stuk wordt voor verschillende soorten gemeenten een indicatie gegeven van invloed van uitstroom op inkomsten uit de gebundelde uitkering. Deze informatie kan gebruikt worden om een realistische inschatting te maken van de besparingen die voor een gemeente optreden als er iemand uit de bijstand stroomt.

Dit stuk geeft geen volledig overzicht van de maatschappelijke en financiële voordelen die optreden als mensen uit de bijstand stromen. Als iemand een betaalde baan vindt, zijn de consequenties immers veel breder dan een directe verandering in de inkomsten en uitgaven van een gemeente. Iemand die via werk deelneemt aan de maatschappij bouwt een netwerk op en is gemiddeld gezonder. Dit is goed voor de persoon zelf en voor de gemeente, bijvoorbeeld via lagere zorgkosten. Voor een goede businesscase is het dus van belang om ook deze maatschappelijke effecten mee te nemen.

De inkomsten van gemeenten worden bepaald door een samenspel van factoren

Als er mensen uit de bijstand stromen, in welke gemeente dan ook, veranderen de inkomsten van een gemeente door drie mechanismes: het macrobudget, de verdeling en de vangnetregeling.

Het macrobudget is het totale budget dat het Rijk verdeelt over gemeenten om bijstandsuitkeringen te betalen. De omvang van dit budget hangt af van het voorspelde aantal bijstandsontvangers, dat onder andere bepaald wordt op basis van het aantal bijstandsontvangers van het voorgaande jaar. Via het macrobudget heeft ook uitstroom in andere gemeenten effect op de inkomsten van een gemeente.

Het verdeelmodel bepaalt hoe de middelen over gemeenten worden verdeeld. Er zijn drie varianten: voor kleine gemeenten (maximaal 15.000 inwoners) wordt het budget verdeeld aan de hand van historische uitgaven, voor grote gemeenten (minimaal 40.000 inwoners) aan de hand van een objectief verdeelmodel. Voor gemeenten met inwoners tussen de 15.000 en 40.000 wordt het budget deels historisch en deels objectief bepaald. Het effect dat een uitstromer heeft op de inkomsten van een gemeente verschilt daarom voor gemeenten met verschillende inwoneraantallen.

De vangnetregeling compenseert gemeenten gedeeltelijk voor grote tekorten. Deze compensatie hangt af van de omvang van het tekort en wordt ingehouden op het macrobudget (voor alle gemeenten) van twee jaar later.

Het onderzoek

We bestuderen in dit onderzoek het effect van uitstroom in verschillende typen gemeenten. Dit doen we voor twee gevallen: 1) als er in de andere gemeenten niemand uitstroomt, of 2) als gemeenten landelijk overal hetzelfde percentage uitstroomt.

We werken met een model waarbij we alleen het aantal bijstandsontvangers variëren door middel van uitstroom (waarbij we de instroom op nul

Andersson Elffers Felix

houden). We houden ook het aantal inwoners en de bevolkingssamenstelling van gemeenten constant. Ook nemen we geen effecten van landelijk beleid of conjunctuur mee in de raming en houden we aan dat de uitgaven van een gemeente met € 14.200 dalen per persoon die uit de bijstand stroomt. Tot slot gaan we er voor dit onderzoek vanuit dat er op landelijk niveau voldoende budget is en dat er behalve de gemeente waarvoor we de inkomsten berekenen geen gemeenten gebruikmaken van het vangnet.

Deze vereenvoudigingen zorgen ervoor dat we zuiver het effect van de uitstroom inzichtelijk kunnen maken, zonder dat dit verstoord wordt door andere effecten.

Let op: in de realiteit zijn deze factoren natuurlijk nooit stabiel. De inkomsten van een gemeente kunnen ook wijzigen door veranderingen in het macrobudget, het verdeelmodel of de samenstelling van de bevolking (en dus de bijstandskans voor huishoudens). Naast de gerealiseerde in- en uitstroom moet een gemeente deze factoren dus ook in ogenschouw nemen om veranderingen in het budgetresultaat te verklaren.

Overzicht van de resultaten

De onderstaande tabel laat zien hoeveel van de besparing van € 14.200 voor een gemeente behouden blijft, wanneer er iemand uit de bijstand stroomt. De waardes zijn gegeven voor de volgende situaties:

- De gemeente doet het beter dan andere gemeenten: er stroomt iemand uit, maar in andere gemeenten niet,
- De gemeente doet het even goed als andere gemeenten: er stroomt iemand uit, en in andere gemeenten hetzelfde percentage,
- De gemeente doet het slechter dan andere gemeenten: er stroomt niemand uit, en in andere gemeenten wel.

Type gemeente	Gemeente doet het beter dan andere gemeenten	Gemeente doet het even goed als andere gemeenten	Gemeente doet het slechter dan andere gemeenten
Objectief zonder gebruik vangnet	Besparing van € 14.200 blijft elk jaar bijna volledig behouden	De netto besparing is ongeveer € 140*	Na een jaar is er elk jaar een verlies van € 14.200
Objectief met gebruik vangnet	De netto besparing is nul	In het eerste jaar is de netto besparing nul, daarna € 1.230 per jaar	Na een jaar krijgt de gemeente elk jaar € 1.230 extra
Half objectief, half historisch zonder gebruik vangnet	De netto besparing is in de eerste twee jaar € 14.200, en daarna elk jaar € 7.100	De netto besparing is in het eerste jaar € 14.200 en daarna ongeveer nul	Na een jaar is er € 14.200 verlies, daarna jaarlijks een verlies van € 7.100.
Half objectief, half historisch met gebruik vangnet	De netto besparing is in de eerste twee jaar nul, en daarna € 710 per jaar	De netto besparing als in de eerste twee jaar nul, daarna € 1.240 per jaar	Na een jaar krijgt de gemeente € 1.230 extra, daarna € 530 per jaar extra
Historisch, zonder gebruik vangnet	De netto besparing is in de eerste twee jaar € 14.200 en wordt daarna volledig opgeheven	De netto besparing is in het eerste jaar € 14.200 en wordt daarna volledig opgeheven	Na een jaar is er eenmalig een verlies van € 14.200, in de jaren daarna is er geen effect
Historisch, met gebruik vangnet	Een kleine gemeente kan geen groot tekort hebben als het aantal bijstandsontvangers constant is en er op macro niveau voldoende budget is. Bij een sterke éénmalige stijging in de uitgaven corrigeert een tekort zich automatisch na twee jaar, en worden de resultaten uit de regel hierboven relevant.		

*Let op: als de gemeente niemand laat uitstromen treedt er verlies op, dus het loont financieel nog steeds om iemand uit te laten stromen. Dit verlies is weergegeven in de derde kolom.

Andersson Elffers Felix

Hoe de inkomsten veranderen hangt af van de grootte van de gemeente (en dus het verdeelmodel waar ze onder vallen), van hun tekort en van wat andere gemeenten doen.

Hierna zijn de uitkomsten van het onderzoek weergegeven voor verschillende typen gemeenten. We onderzoeken wat er met hun inkomsten uit de gebundelde uitkering gebeurt als het aantal bijstandsontvangers over de jaren heen constant is en er één persoon aan het begin van jaar 1 uit de bijstand stroomt.

In de grafieken staat de verandering in inkomsten ten opzichte van jaar 0, als er nog niemand is uitgestroomd. We vergelijken de situatie waarin één persoon uitstroomt met een baseline waarin niemand uitstroomt.

Positieve bedragen duiden op een stijging van inkomsten, negatieve bedragen duiden op een daling.

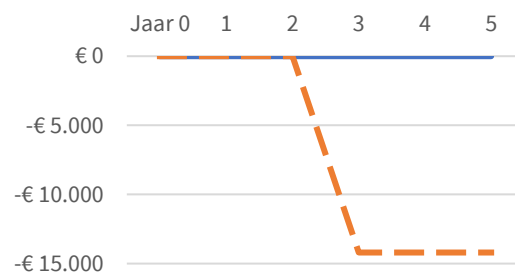
De eerste grafiek voor een type gemeente laat steeds zien wat het verschil is tussen wel of geen persoon laten uitstromen, terwijl alle andere gemeenten niemand laten uitstromen. De tweede grafiek laat zien hoe de inkomsten van een gemeente veranderen als andere gemeenten hetzelfde percentage bijstandsontvangers laten uitstromen.

- Geen uitstroom eigen gemeente
- 1 persoon uitstroom eigen gemeente

Modelgemeente 1: kleine gemeente

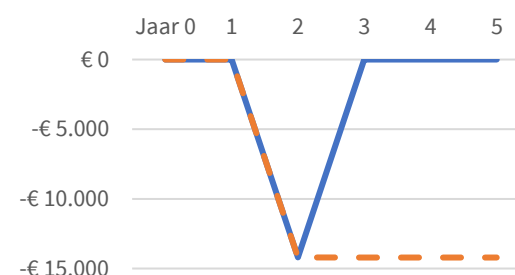
Het budget van deze gemeente met minder dan 15.000 inwoners wordt volledig historisch bepaald, en de gemeente maakt geen gebruik van de vangnetregeling. Een kleine gemeente kan namelijk geen tekort hebben als het aantal bijstandsontvangers constant is en er op macro niveau voldoende budget is. Na twee jaar wordt het budget immers aangepast aan de historie. Het scenario van een kleine gemeente in de vangnetregeling werken we daarom niet uit.

Verandering in de inkomsten als er bij deze gemeente één persoon uitstroomt maar in andere gemeenten niet

- Omdat de inkomsten afhankelijk zijn van de historische uitgaven, dalen ze twee jaar na uitstroom met €14.200.
- De netto besparing is dus in de eerste twee jaar €14.200 en wordt daarna volledig opgeheven door de veranderde inkomsten.

Verandering in de inkomsten als er bij deze gemeente één persoon uitstroomt, en in alle andere gemeenten procentueel evenveel

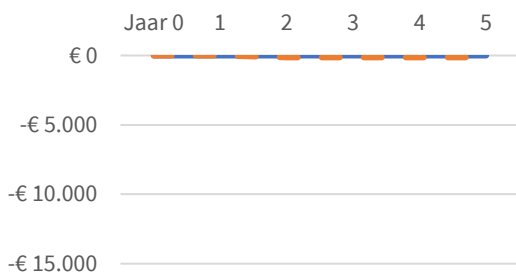
- Als er uitstroom is bij andere gemeenten, dalen de inkomsten van deze gemeente het jaar erna door de bijstelling van het macrobudget.
- Als de gemeente niemand laat uitstromen stijgen de inkomsten in het volgende jaar weer naar het oude niveau, doordat de gemeente een iets groter aandeel uit het macrobudget krijgt (omdat zijn historische uitgave-aandeel stijgt.)
- De netto besparing bij uitstroom is €14.200 in het eerste jaar na uitstroom, en daarna nul.

Andersson Elffers Felix

Modelgemeente 2: grote gemeente zonder tekort

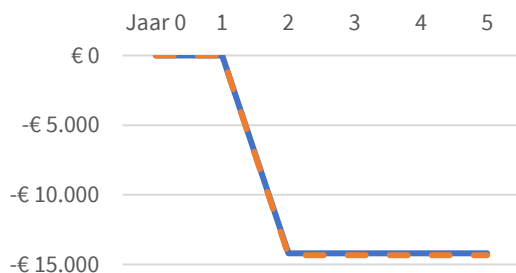
Het budget in deze gemeente met meer dan 40.000 inwoners wordt volledig objectief bepaald en de gemeente maakt geen gebruik van de vangnetregeling. Er is in dit model uitgegaan van 150.000 inwoners.

Verandering in de inkomsten als er bij deze gemeente één persoon uitstroomt maar in andere gemeenten niet

- De inkomsten van deze gemeente dalen vanaf een jaar na de uitstroom van een bijstandsontvanger met € 140 vanwege een daling in het macrobudget.
- Het grootste deel van de besparing van € 14.200 blijft dus elk jaar voor de gemeente behouden.

Verandering in de inkomsten als er bij deze gemeente één persoon uitstroomt, en in alle andere gemeenten procentueel evenveel

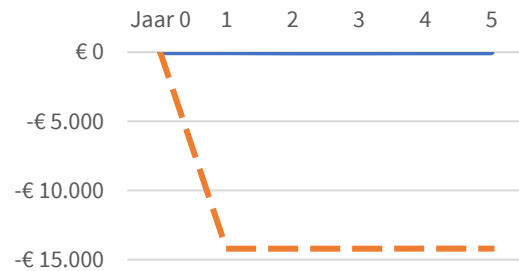
- Een jaar nadat bij andere gemeenten de mensen uitgestroomd zijn, dalen de inkomsten van deze gemeente met € 14.200, terwijl de uitgaven gelijk blijven.
- Als de gemeente zelf iemand uit laat stromen dalen de inkomsten daarbovenop met nog € 140. De netto besparing als er iemand uitstroomt is in dit scenario dus ongeveer nul, maar als er niemand in deze gemeente zou uitstromen is er na twee jaar netto verlies van € 14.200.

— Geen uitstroom eigen gemeente
- - 1 persoon uitstroom eigen gemeente

Modelgemeente 3: grote gemeente met groot tekort

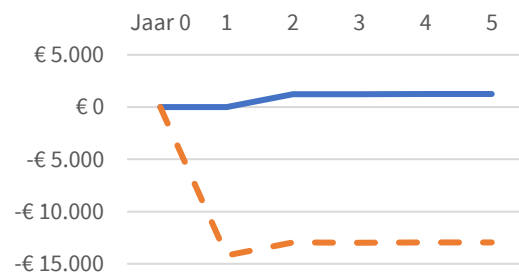
Het budget in deze gemeente met meer dan 40.000 inwoners wordt volledig objectief bepaald en de gemeente maakt gebruik van de vangnetregeling (tekort groter dan 12,5%).

Verandering in de inkomsten als er bij deze gemeente één persoon uitstroomt maar in andere gemeenten niet

- De inkomsten van deze gemeente dalen vanaf het jaar van de uitstroom van een bijstandsontvanger met € 14.200, omdat de compensatie uit het vangnet daalt.
- De besparing wordt dus volledig opgeheven. De gemeente maakt wel voor een minder groot bedrag gebruik van het vangnet.

Verandering in de inkomsten als er bij deze gemeente één persoon uitstroomt, en in alle andere gemeenten procentueel evenveel

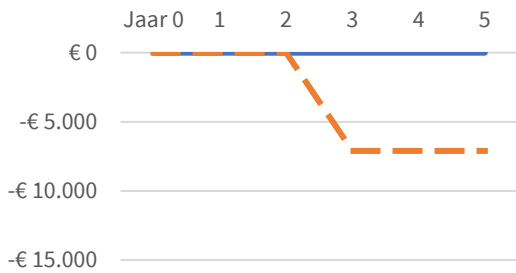
- Als in alle andere gemeenten het aantal bijstandsontvangers met hetzelfde percentage daalt, dan stijgen vanaf een jaar daarna de inkomsten van deze gemeente met € 1.230. Dit komt doordat het eigen risico voor het vangnet daalt, omdat het budget uit het objectieve verdeelmodel daalt. De gemeente komt dus sneller in aanmerking voor de vangnetregeling.
- Als er iemand in deze gemeente uitstroomt daalt de compensatie uit het vangnet vervolgens weer met € 14.200, wat de besparing volledig opheft.
- De netto besparing is vanaf een jaar na uitstroom € 1.230 vanwege de uitstroom bij andere gemeenten.

Andersson Elffers Felix

Modelgemeente 4: middelgrote gemeente zonder tekort

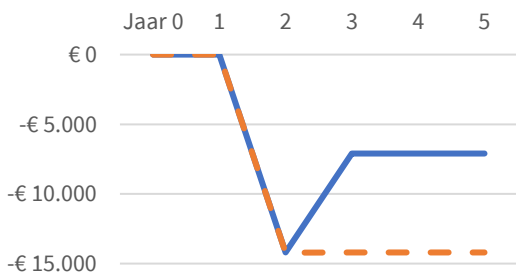
Het budget van deze gemeente met 15.000 tot 40.000 inwoners wordt voor de helft objectief bepaald en voor de helft historisch. De gemeente maakt geen gebruik van de vangnetregeling.

Verandering in de inkomsten als er bij deze gemeente één persoon uitstroomt maar in andere gemeenten niet

- De inkomsten van deze gemeente dalen vanaf twee jaar na de uitstroom van een bijstandsontvanger met € 7.100.
- De netto besparing is dus in de eerste twee jaar € 14.200, en daarna elk jaar € 7.100.

Verandering in de inkomsten als er bij deze gemeente één persoon uitstroomt, en in alle andere gemeenten procentueel evenveel

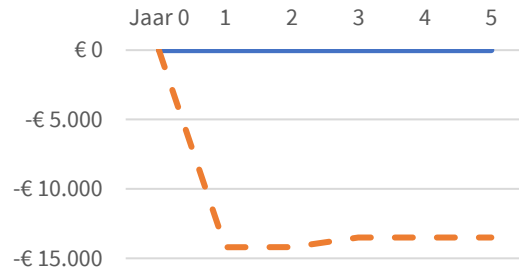
- Een jaar nadat bij andere gemeenten de mensen uitgestroomd zijn, dalen de inkomsten van deze gemeente met € 14.200, en een jaar later gaan ze weer met € 7.100 omhoog.
- Als de gemeente iemand uit laat stromen blijven de inkomsten vanaf het jaar na instroom € 14.200 lager dan de uitgangssituatie.
- De netto besparing als er iemand uitstroomt is in dit scenario dus in het eerste jaar € 14.200, en daarna ongeveer nul. Echter als er niemand in deze gemeente zou uitstromen is er in jaar 2 een verlies van € 14.200 en daarna jaarlijks een verlies van € 7.100.

— Geen uitstroom eigen gemeente
- - 1 persoon uitstroom eigen gemeente

Modelgemeente 4: middelgrote gemeente met groot tekort

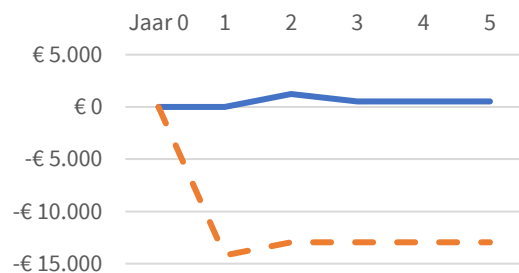
Het budget van deze gemeente met 15.000 tot 40.000 inwoners wordt voor de helft objectief bepaald en voor de helft historisch. De gemeente maakt gebruik van de vangnetregeling.

Verandering in de inkomsten als er bij deze gemeente één persoon uitstroomt maar in andere gemeenten niet

- De inkomsten van deze gemeente dalen vanaf het jaar van de uitstroom van een bijstandsontvanger met € 14.200, omdat de compensatie uit het vangnet daalt.
- Twee jaar na de uitstroom stijgen de inkomsten met € 710: de eigen bijdrage aan het vangnet daalt, doordat de historische uitgaven en daarmee het budget dalen. De daling in budget wordt volledig gecompenseerd door het vangnet en is daardoor niet zichtbaar.
- De netto besparing is € 710 per jaar vanaf het tweede jaar na uitstroom.

Verandering in de inkomsten als er bij deze gemeente één persoon uitstroomt, en in alle andere gemeenten procentueel evenveel

- Als in andere gemeenten hetzelfde percentage mensen uitstroomt, stijgen de inkomsten van deze gemeente in jaar 2 met € 1.240 en in de jaren daarna met € 530, omdat het budget daalt en daardoor het eigen risico voor de vangnetregeling nog sterker daalt (zoals bij grote gemeenten met groot tekort).
- De netto besparing als iemand uitstroomt is € 1.240 per jaar vanaf jaar twee.

Andersson Elffers Felix

Conclusie één: Een persoon laten uitstromen levert de grootste netto besparing op voor grote gemeenten zonder tekort

Voor kleine gemeenten en voor gemeenten met een groot tekort, is de netto besparing van één persoon uit de bijstand laten stromen bijna nul.

Voor grote gemeenten zonder een tekort blijven de besparingen vrijwel volledig behouden, en voor middelgrote gemeenten voor ongeveer de helft (hoe meer van het budget objectief bepaald wordt, hoe meer van de besparing behouden blijft).

Conclusie twee: Als andere gemeenten mensen laten uitstromen heeft dat vooral effect op grote gemeenten zonder tekort

Bovenop de verandering in inkomsten door zelf iemand uit te laten stromen, komt een verandering in inkomsten als andere gemeenten bijstandsontvangers laten uitstromen. Hoe meer het budget objectief bepaald wordt, hoe groter dit effect is: kleine gemeenten zien geen effect, en grote gemeenten zien het meeste effect. Voor gemeenten met een tekort die volledige compensatie uit de vangnetregeling krijgen verandert het budget niet als in andere gemeenten mensen uitstromen.

De uitstroom van een bijstandsontvanger levert het Rijk altijd een besparing op

Iemand uit de bijstand laten stromen heeft naast de bovengenoemde effecten ook effect op de inkomsten van andere gemeenten en op de uitgaven van het Rijk. In de onderstaande tabel is weergegeven hoe de inkomsten van gemeenten en de uitgaven van het Rijk veranderen, gemiddeld per jaar over de eerste vijf jaar nadat iemand is uitgestroomd in de eigen gemeente.

Hier geven we alleen de uitersten weer, voor de meeste gemeentes zullen de bedragen tussen deze scenario's in liggen.

Type gemeente	Verandering inkomsten eigen gemeente (gemiddeld per jaar over 5 jaar na uitstroom)	Verandering inkomsten overige gemeenten (gemiddeld per jaar over 5 jaar na uitstroom)	Besparing Rijk (gemiddeld per jaar over 5 jaar na uitstroom)
Historisch zonder tekort	- € 8.520 (besparing: € 5.680)	- € 2.893	€ 11.360
Objectief zonder tekort	- € 110* (besparing: € 14.090)	- € 11.252	€ 11.360
Objectief met tekort	- € 14.200 (besparing: 0)	- € 2.840	€ 17.040

*Dit bedrag hangt af van de objectieve grondslag van de gemeente, hier is gerekend met 150.000 inwoners.

Andersson Elffers Felix

Dit document helpt bij een betere onderbouwing van business cases voor uitstroom uit de bijstand

Om een realistisch beeld te krijgen van de netto besparing als er extra mensen uit de bijstand stromen, kan dit document als richtlijn dienen. Dit overzicht bevat de berekening voor een aantal modelgemeentes, waarschijnlijk ligt de realiteit van uw gemeente tussen deze waardes in. In de onderstaande tabel op kunt u opzoeken welke scenario's voor uw gemeente relevant zijn.

Eigenschap gemeente	Vergelijkbaar scenario
Meer dan 40.000 inwoners	Objectief
27.000 tot 40.000 inwoners	Tussen Half objectief, half historisch en Objectief in
15.000 tot 27.500 inwoners	Tussen Historisch en Half objectief, half historisch in
Minder dan 15.000 inwoners	Historisch
Geen compensatie vangnet (tekort < 7,5%)	Zonder gebruik vangnet
50% compensatie vangnet (tekort 7,5% - 12,5%)	Tussen Zonder gebruik vangnet en Met gebruik vangnet in

De uitkomsten van deze berekening geven slechts één aspect van de gevolgen van iemand uit de bijstand laten stromen. Ook wanneer de netto besparing uit deze berekening klein is, kan het zeer waardevol zijn om iemand uit de bijstand te laten stromen.